

DOI: <https://doi.org/10.32836/2521-666X/2020-68-21>
УДК 69.003.2:332.024.2

Гусарова Л.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний університет будівництва і архітектури

Боліла Н.В.

старший викладач,
Київський національний університет будівництва і архітектури

Husarova Larysa, Bolila Nadiia

Kyiv National University of Construction and Architecture

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОМПОНЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ БУДІВНИЦТВА

ECOLOGICAL COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY AS A FACTOR OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF CONSTRUCTION ENTERPRISES

Головними завданнями в системі національної стратегії України є як безпечний та сталий розвиток суб'єктів ринкових відносин, так і забезпечення соціальної стабільності та захист довкілля від негативного впливу виробничої діяльності. Стале природокористування як складник економічної безпеки країни та регіону підтримується шляхом раціонального використання природних ресурсів та застосування інноваційних виробничих технологій. Підтримка екологічної безпеки як компонента економічної безпеки розглядається як частина комплексного питання забезпечення сталого розвитку будівельного підприємства. У сучасних умовах господарювання у підприємств будівництва виникають консолідовані ризики прояву зовнішніх та внутрішніх чинників різного спрямування, які суттєво впливають на результати економічної діяльності та на їхню економічну безпеку.

Ключові слова: сталий розвиток, будівництво, будівельне підприємство, економічна безпека підприємства, екологічна безпека, стале природокористування.

Главными задачами в системе национальной стратегии Украины является как безопасное и устойчивое развитие субъектов рыночных отношений, так и обеспечение социальной стабильности и защита окружающей среды от негативного воздействия производственной деятельности. Устойчивое природопользование как составляющая экономической безопасности страны и региона поддерживается путем рационального использования природных ресурсов и применения инновационных производственных технологий. Поддержка экологической безопасности как компонента экономической безопасности рассматривается как часть комплексного вопроса обеспечения устойчивого развития строительного предприятия. В современных условиях хозяйствования у предприятий строительства возникают консолидированные риски проявления внешних и внутренних факторов различной направленности, которые существенно влияют на результаты экономической деятельности и на их экономическую безопасность.

Ключевые слова: устойчивое развитие, строительство, строительное предприятие, экономическая безопасность предприятия, экологическая безопасность, устойчивое природопользование.

The article considers the complex issue of the impact of the environmental component of economic security on the sustainable development of construction enterprises. The relevance of the research topic is determined by the unresolved and significant problem of the relationship between environmental and economic security in the security system of enterprises. The main tasks in the system of the national strategy of Ukraine are safe and sustainable development of both the subjects of market relations, as well as ensuring social stability and protection of the environment from the negative impact of production activities. The general notion and conception of sustainable development which is the result of combining economic, social and environmental approach is considered and the notion of sustainable development of the enterprise is highlighted. Sustainable use of nature, as a component of economic security of the country and the region, is supported by means of the rational use of natural resources and the use of innovative production technologies. Sustainable development of a construction enterprise is defined as its observance of aggregated socio-ecological and economic principles in its functioning, which will provide appropriate positive changes. In modern economic conditions come up consolidated risks of external and internal factors of different directions in construction companies, which significantly affect the results of economic activity and, accordingly, their economic security. It is noted that construction, with active intervention in the environment, simultaneously plays an important role in the implementation of environmental projects for all sectors of the economy. The concept and functional constituents of economic security of the enterprise are considered. Support of environmental safety as a component of economic security is considered as part of a comprehensive issue of sustainable development of the construction enterprise. The basic principles of the economic mechanism of sustainable construction which are directed on the decision of questions of effective investment and resource preservation are allocated.

Key words: sustainable development, construction, construction enterprise, economic security of the enterprise, ecological security, sustainable nature management.

Постановка проблеми. Відносини суспільства з навколишнім природним середовищем залишаються однією з глобальних проблем всесвітнього масштабу, з якими зіткнулося людство. Посилення антропогенного тиску на довкілля, виснажливе використання відновних і невідновних сировинних та енергетичних ресурсів призводять до загострення соціально-економічних проблем.

Нова парадигма розвитку України [1] передбачає поєднання соціального, економічного та екологічного компонентів у стратегії сталого розвитку. Стале виробництво, яке ґрунтується на відповідальному використанні всіх видів обмежених ресурсів, спрямоване на використання відновлювальних видів енергії, засад зеленої економіки. Будівництво як важливий економічний і соціальний сектор здійснює реалізацію інвестицій в основні засоби, інноваційні виробничі й енергозберігаючі технології, природоохоронні заходи для всіх галузей народного господарства та має як спільні з ними, так і специфічні риси поєднання зазначених проблем. Одночасно з цим будівництво спричиняє певні екологічні проблеми, втручаючись у стан довкілля під час здійснення будівельних робіт.

Дотримання підприємством будівельної галузі політики сталого розвитку та створення надійних умов власної економічної безпеки багато в чому визначається екологічним вектором в його виробничій діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретично-методологічною базою дослідження є роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, присвячені проблемам сталого розвитку, економічної та екологічної безпеки підприємств будівництва, удосконалення управління фінансовою безпекою учасників будівельного процесу. Серед них – праці А.Ф. Гойко, С.П. Стеценка, Л.В. Сорокіної, Г.М. Рижакової, О.В. Федосової, О.О. Молодід, І.В. Вахович, Ю.В. Четверікова та інших [4; 5]. Незважаючи на те, що останнім часом зростає інтерес до проблем еколого-економічної безпеки в контексті сталого розвитку, майже відсутні систематизовані наукові знання з теорії, методології, практики формування економічного механізму зниження загроз системі безпеки підприємств. Значущість проблеми взаємозв'язку екологічної та економічної безпеки і дискусійність багатьох моментів визначають актуальність вибраної теми.

Мета статті полягає в аналізі проблеми гарантування екологічної безпеки як складника економічної безпеки, що розглядається як частина комплексного питання сталого розвитку підприємств будівництва з урахуванням специфічних особливостей їхньої виробничої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Основою сталого розвитку вважається такий ресурсний потенціал, який дає змогу вирішувати економічні, соціальні та екологічні проблеми за умови досягнення рівноваги між ними для забезпечення якісного рівня життя людини з одночасною гарантією збереження ресурсів, щоб рівень добробуту наступних поколінь залишився не гіршим за сучасний.

Поняття сталого розвитку вперше було сформульовано у доповіді Міжнародної комісії ООН з питань розвитку і довкілля «Наше спільне майбутнє» ще у 1987 році (доповідь Г.Х. Брундтланд), а концепція визначена на конференції ООН із проблем навколишнього середовища і розвитку у Ріо-де-Жанейро у 1992 році, на якій було схвалено стратегію дій «Порядок денний на XXI століття».

З того моменту термін «сталий розвиток» став загальноживаним, а концепція є основою формування національних стратегій багатьох держав.

Після підписання та ратифікації у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та ЄС здійснюється поступове наближення законодавства України до права і політики Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього природного середовища.

У вересні 2015 року 70-а сесія Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку ухвалила Цілі сталого розвитку – 2030. В Україні основні принципи сталого розвитку та механізми їх упровадження наведені у таких документах, як: «Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», Закон України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Концепція сталого розвитку населених пунктів» [1; 2; 3] та інші.

Концепція сталого розвитку є результатом об'єднання трьох складових частин: економічної, соціальної та екологічної.

Економічний підхід базується на теорії максимізації сукупного доходу, який виробляється за умови збереження сукупного капіталу, що виробляє цей дохід. Це означає оптимальне використання обмежених природних ресурсів шляхом застосування ресурсозберігаючих та енергозощаджуючих технологій. Априорі такі технології в сучасних умовах є інноваційними.

Соціальний підхід орієнтований на людину, підтримку стабільності соціальних і культурних систем, на справедливий розподіл матеріальних і культурних благ, а також збереження історико-культурного надбання.

Екологічний підхід спрямований на збереження цілісності природних систем, особливо на підтримку життєздатності екосистем, від яких залежить глобальна стабільність біосфери.

Сталий розвиток розглядається як керований розвиток у результаті системного підходу та використання новітніх інформаційних технологій, можливості планування та передбачення наслідків прийнятих рішень, а концепція сталого розвитку загалом передбачає зміну традиційної економіки на екологізовану та соціально спрямовану.

Сталий розвиток – це насамперед економічне зростання, за якого вирішуються нагальні проблеми життєзабезпечення суспільства без виснаження природних ресурсів та забруднення довкілля.

Під сталим розвитком підприємства розуміють його функціонування як соціо-еколого-економічної системи, що характеризується позитивними зрушеннями з урахуванням інтересів теперішнього та майбутнього поколінь.

Як самостійна галузь матеріального виробництва будівництво має особливості, що впливають на економічні аспекти діяльності підприємств будівництва. Це пояснюється характером діяльності та відносно великими термінами виготовлення кінцевої продукції, складними технологіями, методами організації будівельного процесу, своєрідними умовами праці, що впливають на специфіку забезпечення персоналом.

Соціальна спрямованість будівництва визначається наданням у місцях локації значної кількості робочих місць населенню як будівельними підприємствами, так і підприємствами будівельної індустрії; реконструкція історичних об'єктів зберігає спадщину та культурні надбання.

Діяльність підприємства певною мірою залежить від дії зовнішніх і внутрішніх чинників, що може істотно впливати на кінцеві результати, а отже, на його економічну безпеку. Важливим завданням нині є не лише забезпечення безпечного і сталого розвитку суб'єктів господарювання, але й захист навколишнього середовища від згубного впливу застосовуваних технологій і продукції, що виробляється.

Економічна безпека підприємства визначається як стан надійного і тривалого функціонування підприємства, як «захищеність її життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз», яка забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру [5, с. 204]. Процес забезпечення економічної безпеки підприємства полягає у реалізації її функціональних складників із метою запобігання можливим збиткам та досягнення максимального рівня економічної безпеки нині та у майбутньому. Всі ці складники пов'язані між собою і здійснюють вплив один на одиний.

Функціональні складники економічної безпеки будівельного підприємства наведені на рис. 1.

Екологічна безпека підприємства забезпечується шляхом екологічної діяльності відповідно до нормативних вимог за допомогою розроблених заходів як технічного, так і організаційного характеру. Впровадження екологічних технологій сприяє енергозбереженню та заощадженню інших ресурсів, що забезпечує зростання ефективності виробничо-господарських процесів з одночасним зменшенням шкоди здоров'ю персоналу та збитків довкіллю. Слід відзначити, що конкурентоспроможність підприємства багато в чому визначається його природоохоронною діяльністю.

Але, незважаючи на сучасні виробничі технології, інноваційні ресурсозберігаючі розробки, посилення вимог щодо оцінки впливів на довкілля та впровадження заходів з енергозбереження [8; 9], екологічні проблеми не зникають, а продовжують загострюватися.

На різних стадіях реалізації діяльності, таких як будівництво, експлуатація або закриття об'єктів, відбувається навантаження на довкілля різної спрямованості та інтенсивності. На стадії будівництва під час планування майданчика, зрізання та перевезення рослинного шару, забивання паль, регулювання поверхневого водостоку тощо зона впливу на прилеглу інфраструктуру буває більшою за розміри самого будівельного об'єкта.

В умовах інтенсивного будівництва зростання обсягів використання компонентів природного середовища збільшує негативний прояв забруднення довкілля. Така ситуація пояснюється значним рівнем зношення основних фондів, використанням застарілих ресурсозатратних технологій, уповільненою реалізацією інвестиційних програм та проєктів, фінансовими ризиками, недостатніми обсягами капіталовкладень на впровадження інновацій, відсутністю реальної ринкової конкуренції.

Інвестиції мають відігравати вирішальну роль у підвищення ефективності виробничої діяльності з одночасною стабілізацією екологічних процесів [4, с. 199].

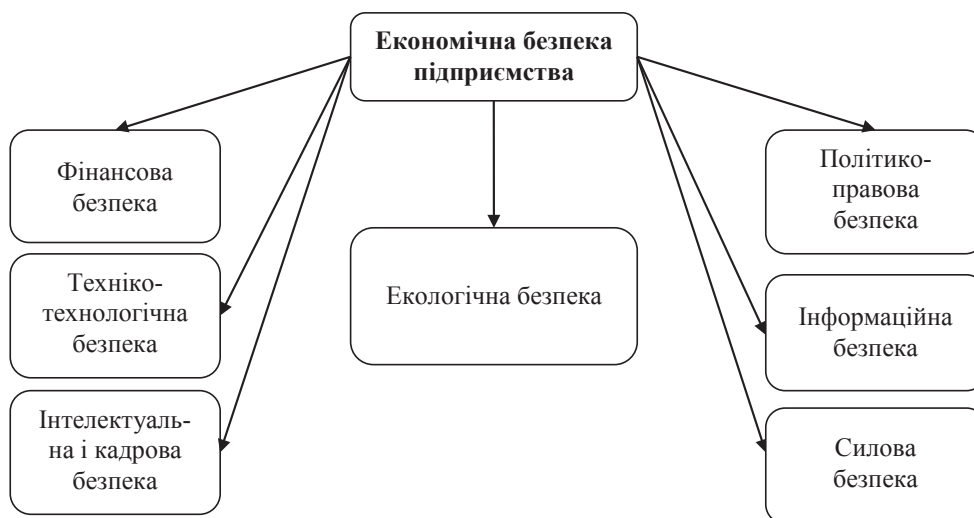

Рис. 1. Функціональні складники економічної безпеки будівельного підприємства

Економічна оцінка інвестиційних проектів полягає у визначенні і зіставленні витрат та вигод від реалізації проекту. Розрахунок дійсних (реальних) витрат зазвичай не становить особливих труднощів. Більш складним є аналіз витрат проектів майбутньої діяльності. Такі витрати є прогнозованими, їх потрібно передбачати за видами та обсягами, враховуючи фактор невизначеності. Визначення та оцінка вигод є ще складнішою процедурою, з огляду на категорію альтернативних витрат як втрачену вигоду, необхідність порівняння вигод від реалізації проекту з вигодами, які можуть бути без упровадження цього проекту.

Основні принципи економічного механізму сталого будівництва спрямовані на вирішення питань ефективного інвестування та ресурсозбереження. Серед них можна виділити: принцип економічної ефективності, відповідно до якого суспільна вигода від збереження довкілля повинна бути найбільшою, а витрати і відходи – найменшими; принцип «платить забруднювач», за яким усі права на ресурси повинні включати вимогу сплатити забруднювачу довкілля за пошкодження; принцип «платить користувач», за яким

у разі оплати за використані ресурси і розвиток інфраструктури виробництво буде зміщуватись у регіони та на підприємства, які мають переваги у технологіях і збереженні довкілля.

Висновки. Нині все більше уваги приділяється теорії і практиці економічної безпеки, розробленню напрямів і механізмів її реалізації в діяльності підприємств. Але перехід до ринкових методів регулювання збільшив невизначеність показників економічного розвитку, призвів до зниження рівня економічної безпеки в усіх сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі екологічної.

Відсутність належної уваги до проблеми екологічної безпеки в країні призвела, по суті, до антистійких тенденцій розвитку. У зв'язку з цим зростають загрози економічній безпеці підприємств, і очевидно, що старі принципи і методи охорони навколишнього середовища вже не працюють.

Гострота проблеми визначає для підприємств будівництва необхідність розроблення та впровадження механізму еколого-економічної безпеки, формування екологічно конкурентного виробництва.

Список літератури:

1. Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 02.04.2020).
2. Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Проект Закону України від 25 лютого 2019 року № 8328 (Статус Підготовлений до 2-го читання). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6FC00V> (дата звернення: 02.04.2020).
3. Концепція сталого розвитку населених пунктів: Постанова Верховної Ради України від 24 грудня 1999 року № 1359 – XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14/stru> (дата звернення: 02.04.2020).
4. Економетричний інструментарій управління фінансовою безпекою підприємств будівництва: монографія / за наук. ред. Л.В. Сорокіної, А.Ф. Гойка. Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури. 2017. – 404 с.
5. Рижакова Г.М., Стеценко С.П., Лагутіна З.В. Альтернативні аналітичні інструменти забезпечення економічної безпеки державного інвестування будівельних проектів. *Управління розвитком складних систем*. 2013. Вип. 16. С. 203–208.

References:

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12 sichnya 2015 roku №5/2015 Pro stratehiyu stalohoro zvytku "Ukraina – 2020" [On the strategy of sustainable development "Ukraine – 2020"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (accessed: 02.04.2020).
2. Proekt Zakonu Ukrayiny vid 25 lyutoho 2019 № 8328 (Status Pidhotovlenyy do 2-ho chytannya) Pro osnovni zasady (stratehiy) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2030 roku [About the basic bases (strategy) of the state ecological policy of Ukraine for the period till 2030]. Available at: <https://ips.ligazakon.net/document/view/JH6FC00V> (accessed: 18.03.2020).
3. Postanova Verkhovnoyi Rady Ukrayiny vid 24 hrudnya 1999 roku № 1359 – XIV Kontseptsia staloho rozvetku naselenekh punktiv [The concept of sustainable development of settlements]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1359-14/stru> (accessed: 18.03.2020).
4. Sorokina L.V., Hoiko. A.F. ta inshi (2017). Ekonomychnyy instruentariy upravlinnya finansovou bezpekoyu pidpryyemstv budivnitstva: monohrafiya [Econometric tools for financial security management of construction enterprises: a monograph] Kiev: Kyivs'kyu natsional'nyu universytet budivnitstva i arkhitektury (in Ukrainian).
5. Rizhakova H.M., Stetsenko S.P., Lagutina Z.V. (2013) Al'ternativyye analitichni instrumenty zabezpechennya yekonomichnoi bezpeki derzhavnogo investuvannya budivel'nikh proektiv [Alternative analytical tools to ensure the economic security of public investment in construction projects]. *Upravlinnya rozvitkom skladnikh system*, vol. 16, pp. 203–208.